

## Připravenost řeholních komunit žít dnešek i zítřek. Berou zasvěcené osoby vážně současné teologické, společenské a environmentální výzvy?

Dana Jakšičová, Alice Košárková, Vít Hušek

DOI: 10.32725/cetv.2024.007

### Abstrakt

Zasvěcený život je fenomén, který je v církvi trvale přítomen, v průběhu času se proměňuje a snaží se odpovídat na aktuální duchovní a sociální potřeby společnosti. Tato studie se zaměřuje na současné řeholní komunity, jež jsou konfrontovány jak s velmi rychlým vývojem společnosti, tak s měnícími se teologickými akcenty. Jejím cílem je zhodnotit, zda jsou zasvěcené osoby připraveny přijmout sociokulturní změny a reagovat na aktuální duchovní, teologické, sociální a environmentální výzvy. Tato připravenost je nezbytným předpokladem pro to, aby řeholní řády zůstaly i v budoucnu nedílnou součástí církve a společnosti, jako tomu bylo od počátku vývoje christianizované Evropy. Po stručném nastínění historického kontextu jsou za využití základní statistické analýzy porovnány dvě skupiny zasvěcených osob z různého kulturně-politického prostředí, a to za účelem zjištění, do jaké míry subjektivně vnímají, že zapadají do současného světa, a jak jsou obeznámeny s aktuálními magisteriálními dokumenty. V poslední části jsou analyzovány nejnovější církevní dokumenty adresované zasvěceným osobám s cílem odpovědět na otázku, zda jsou členové řeholních řádů dostatečně teoreticky vybaveni pro teologickou a praktickou integraci současných společenských změn. Při srovnání řeholníků ze západních zemí a členů řeholních komunit v zemích bývalého Československa ukázaly výsledky vyšší míru sounáležitosti se současnou společností u západních řeholníků. Dále byla u těchto skupin zjištěna rozdílná míra obeznámenosti s jednotlivými církevními dokumenty. Teoretický základ, který poskytují magisteriální dokumenty pro obnovu zasvěceného života, byl shledán dostatečným, zatímco praktické důsledky, schopnost jednotlivých institutů podstoupit vyváženou reformu, stejně jako celková přitažlivost zasvěceného života pro mladé generace zůstávají otevřenou otázkou.

**Klíčová slova:** zasvěcený život, magisteriální dokumenty, sociální výzvy, environmentální problematika, obnova, teologické důrazy

### Metodologický úvod

Tato studie se zabývá fenoménem současného zasvěceného života a nastoluje otázku, zda řeholní řády, které po šestnáct století v mnoha ohledech ovlivňovaly vývoj evropské civilizace a stály na

počátku mnoha sociokulturních změn, mají stále své místo v současné i budoucích generacích vysoce sekularizované euroamerické společnosti. Tato studie se snaží nastínit situaci řeholních komunit v souvislosti s měnícím se charakterem společnosti i proměňujícími se teologickými akcenty Magisteria ze tří různých úhlů pohledu, a proto kombinuje několik odlišných metodologických přístupů.

V první kapitole je téma stručně ukotveno historicky. Po krátkém nastínění přínosu řeholních řádů evropské společnosti v průběhu staletí je zde přiblížena role II. vatikánského koncilu pro zasvěcený život a v hrubých rysech představen vývoj řeholních institutů v pokoncilním období, a to s ohledem na nestejné podmínky a situaci ve světě rozděleném železnou oponou. Druhá a třetí kapitola se zabývají „mentální přítomností“ zasvěcených osob v dnešním světě. Nejprve je zkoumáno, do jaké míry řeholníci/řeholnice subjektivně cítí, že zapadají do současného světa, míněno v širokém smyslu světa globalizovaného, pluralizovaného, zrychleného a pokročile sekularizovaného. Poté se výzkum zaměřuje na orientaci řeholníků v současném učení církve obecně i vzhledem ke specifickému poslání a roli zasvěceného života v církvi. Zde je pracováno s dílčími výsledky mezinárodního dotazníkového šetření v řeholních komunitách v rámci výzkumného projektu „Zasvěcený život dnes“, který proběhl pod záštitou Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v období 2020–2021. Kvantitativní data a výsledky základní statistické analýzy jsou v interpretaci doplněny o postřehy autorky, která se v prostředí řeholních institutů dlouhodobě pohybuje. I přes využití statistických údajů se nejedná o kvantitativní studii a diskuse není oddělena od popisu výsledků, obojí se naopak prolíná. Čtvrtá kapitola je postavena na přímé práci s magisteriálními dokumenty z doby pontifikátu papeže Františka adresovanými zasvěceným osobám. Metodologicky se jedná o deskriptivní analýzu částí textu, které jsou zasazovány do širších souvislostí. Je zde upozorněno na konkrétní texty a zkoumáno, jaký důraz je kladen na angažovanost zasvěcených osob v sociálních a environmentálních otázkách, zejména v souvislosti s problematikou různých druhů chudoby. S reflexí těchto dokumentů v literatuře však systematicky nepracujeme, protože v odborné veřejnosti zatím nenašly větší odezvu a přesahovalo by to cíle i rozsah této studie.

Hlavním cílem článku je zhodnotit, zda jsou zasvěcené osoby připraveny přijmout sociokulturní změny, reagovat na aktuální duchovní, teologické, sociální a environmentální výzvy a přizpůsobit se novým podmínkám tak, aby řeholní instituty mohly pokračovat i v budoucích generacích. Stanovili jsme též dílčí cíle v podobě odpovědí na čtyři výzkumné otázky: 1. Liší se vnímání sounáležitosti se současnou společností mezi řeholníky v obou zemích bývalého Československa a řeholníky ze západního euroamerického světa? 2. Lze vystopovat paralely mezi tím, které dokumenty řeholníci v obou skupinách preferenčně čtou, a tím, jak vnímají svou sounáležitost s vnějším světem? 3. Do jaké míry je sociální a environmentální tematika věroučně ukotvena v církevních dokumentech určených zasvěceným osobám? 4. Poskytuje současná nauka církve o zasvěceném životě dostatečný a komplexní základ pro umožnění adaptace řeholních společenství na rychle se měnící sociokulturní kontext pokročile sekularizované společnosti a jeho přežití do dalších generací? Naším sekundárním cílem je nastínit možnosti interdisciplinárního přístupu k tématu, které bylo českými odborníky dosud zpracováváno převážně z historického úhlu pohledu.

## 1. Na východ a na západ od železné opony, aneb stručný pohled na vývoj řeholních komunit během posledních desetiletí

Zasvěcený život hrál v křesťanské kultuře důležitou civilizační roli již od svého vzniku na konci starověku. Nebyla to jen výrazná participace mnichů na christianizaci Evropy, ale také jejich

podíl na kultivaci venkova a rozvoji zemědělství. Středověké kláštery byly navíc prakticky jedinými centry vzdělanosti a umělecké tvorby, a to až do vzniku univerzit a městských škol.<sup>1</sup> Ve 13. století položily žebravé řády základy sociálně-charitativní práce, lidového kazatelství a systematického teologicko-filozofického bádání na univerzitách.<sup>2</sup> V 16. století provedli jezuité revoluci nejen v nazírání na křesťanskou spiritualitu, ale též ve způsobu vzdělávání a misionářské práce.<sup>3</sup> Na konci stejného století se objevily první volněji organizované kongregace, které se snažily odpovídat na naléhavé problémy ve společnosti, zejména chudobu a nevzdělanost nižších sociálních vrstev. Přísná potridentská opatření zbrzdila spontánní rozvoj těchto „zbožných bratrstev“ tím, že řadě z nich nařídila monastický způsob života a klauzuru, což způsobilo deformativní procesy, jež jsou v mnoha řeholních institutech zjevné dodnes.<sup>4</sup> Po úpadku řeholního života a snahách o jeho částečnou nebo úplnou likvidaci během osvícenských reforem a revolučních událostí na konci 18. století přišla o několik desetiletí později renesance zasvěceného života v podobě řeholních kongregací, většinou ženských, které vznikaly po desítkách v Evropě i v zámoří. V 19. století se naplno projevila sociální angažovanost zasvěcených osob, které ve velkém měřítku otevíraly vzdělávací, sociální a zdravotnická zařízení, jež jiné instituce té doby nebyly schopny realizovat. Obdobně jako v předchozích stoletích, avšak v mnohem větší míře, se zasvěcený život opět stal populárním a přitažlivým pro mladé křesťany.<sup>5</sup> Tato éra „zlatého věku“ řeholních kongregací vyvrcholila v polovině 20. století a definitivně ji ukončily paradigmatické změny let šedesátých, mezi něž patřilo i svolání II. vatikánského koncilu. Tento koncil znamenal nový mezník v šestnáct století trvající historii řeholního života a zahájil jeho dodnes probíhající transformaci. Výsledek zůstává otevřený a vyvolává otázky, zda má zasvěcený život ve změněné společnosti stále své místo, zda může být přitažlivý pro mladší generace a jaké nové společenské role by měl plnit. Pro posouzení současné situace a výhledů do budoucna je nutné pochopit vývoj řeholních komunit v posledních desetiletích, který navíc nebyl všude stejný, protože jej ovlivňovaly rozdílné společensko-politické podmínky jednotlivých zemí a regionů.

Svět prošel za poslední století doposud nejdramatičtějšími změnami v dějinách lidstva a tempo vývoje neustále zrychluje. Je stále náročnější orientovat se nejen v nových technologiích a komunikačních médiích, ale i ve způsobu uvažování a prožívání mladších generací. Přestože katolická církev dala oficiálně zelenou otevřenosti, adaptabilitě na sociokulturní prostředí a aggiornamentu již před šedesáti lety na II. vatikánském koncilu, uvádění koncilního učení do praxe je záležitostí velmi pozvolnou a složitou. Toto učení je ve své podstatě radikálním koperníkovským obratem v pohledu katolického křesťana na svět a vztahování se k němu, obratem, který vrací autoritu staletými nánosy zastřené evangelní zvěsti o milujícím vtěleném Bohu, který nepřišel svět soudit, ale spasit (J 12,47). Pochopení podstaty tohoto obratu vyžaduje změnu mentality v několika směrech: od výlučnosti po ztotožnění (F 2,6–8), od uzavírání se po vycházení (Mt 28,19), od svázanosti pravidly po vnitřní svobodu (Ga 5,18). V tomto duchu již šest desetiletí apelují církevní dokumenty připomínající univerzálnost Boží lásky ke všem lidem a poslání křesťanů ukazovat světu, co znamená Ježíšovo „*milosrdenství chci a ne obět*“ (Mt 9,13), kterým se vymezoval vůči bezcitnému moralismu a zákonictví. Poslání Ježíšových učedníků být solí země, po které chodíme, a světlem světa, jehož jsme součástí (Mt 5,13–14), je nosným prvkem současné teologie.

1 Leonard Holtz, *Geschichte des christlichen Ordenslebens* (Zürich: Benziger, 1991), 68–78.

2 Holtz, *Geschichte des christlichen Ordenslebens*, 121–138.

3 Ines G. Županov, ed., *The Oxford Handbook of the Jesuits* (Oxford University Press, 2017).

4 Mary T. Malone, *Women and Christianity. From the Reformation to the 21st Century* (Dublin: Orbis Books, 2003), 94–103.

5 Tomáš Petráček, *Sekularizace a katolicismus v českých zemích. Specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa* (Ostrava: Moravapress, 2013), 49–58.



Procesaggiornamenta a změny mentality probíhá v rámci univerzální církve různým tempem a v různých modifikacích, přičemž zde nezanedbatelnou roli hraje sociokulturní a politický kontext. Specifickou skupinu, jíž koncil obnovu přímo uložil, představují řeholní instituty.<sup>6</sup> Hierarchicky vystavěná a pevnou normou reglementovaná společenství, vzniklá v určité etapě dějinného vývoje církve a lidstva, byla silně poznamenána deformacemi teologie období zapomenuté Trojice a z toho vyplývající praxe, kopírující do značné míry podobu autoritářsky řízené a pyramidálně uspořádané společnosti.<sup>7</sup> Právě zde bylo možné ve zvlášť koncentrované míře pozorovat tři výše zmíněné charakteristiky: pocit výlučnosti, uzavírání se před vnějším světem a svázanost pravidly.<sup>8</sup> Koncilní obrat znamenal pro zasvěcené osoby revoluci, která otřásla dosavadním řádem, jenž tyto instituty držel, a relativizovala výklad hodnot, který považovaly za posvátný a nedotknutelný. Změna kolektivní mentality uzavřeného společenství je vždy složitým procesem, který málokdy sleduje jednotnou linii, proto i pokoncilní obnova řeholních institutů je velmi komplikovanou a dlouhodobou záležitostí s dosud nejasným výsledkem.

Je známo, že dění v řeholních komunitách v prvních desetiletích po skončení II. vatikánského koncilu bylo velmi bouřlivé, přinejmenším ve svobodném světě západně od železné opony. Mnoho institutů prošlo radikálními změnami, které s sebou nesly odklon od zaběhnutých tradic, přehodnocení role představených, nový styl oblékání (od zjednodušení řeholního hábitu po jeho úplné odložení), otevření komunit a větší zapojení do práce mezi lidmi,<sup>9</sup> ale též odchod nezanedbatelného počtu členů, hodnotové tápání a otázky po smyslu a poslání zasvěceného života v „novém“ světě.<sup>10</sup> Dalším průvodním jevem změny společenského i církevního paradigmatu se stal fakt, že řeholní život přestal být pro mladé křesťany přitažlivý a většina společenství v západní euroamerické civilizaci začala od sedmdesátých let trpět nedostatkem nových povolání.<sup>11</sup> Instituty začaly stárnout a některé i vymírat, jiné se zaměřily na zakládání provincií v zemích třetího světa, kde nebylo těžké získat nové členy.<sup>12</sup>

Situace řeholních komunit v Československu a dalších zemích sovětského bloku se od západního světa značně lišila. Koncilní „novinky“ docházely se zpožděním a cenzurované a jejich uvádění do praxe bylo silně ztíženo až znemožněno komunistickým režimem, který držel řeholníky pod přísnou kontrolou a neumožňoval jim svobodný vývoj ani přijímání nového dorostu.<sup>13</sup> Komunity, zejména ženské, tak žily odtržené od většinové společnosti v duchu tradic a legalistického pojetí řeholního života. Změna stanov, kterou musel každý institut provést v rámci pokoncilní obnovy, byla v mnohých komunitách uvedena do praxe jen částečně, neboť přežitá struktury v době perzekuce ještě více strnuly a změna mentality v duchu svobodného vývoje nebyla za těchto okolností

6 'Perfectae Caritatis. Dekret o přizpůsobení a obnově řeholního života z 28. října 1965,' In *Zasvěcený život ve světle reformy II. Vatikánského koncilu* (Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997), 21–32.

7 Blíže k tomu srov. Ctirad Václav Pospíšil, *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie* (Praha: Krystal OP – Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007), 53–81.

8 Dana Jakšičová and Miroslav Novotný, *Služebníci pod zákonem. Zlatý věk řeholních kongregací v českobudějovické diecézi* (České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2021), 233–352.

9 Judith Harford and Tom O'Donoghue, 'Continuity and change in the perspectives of women religious in Ireland on themselves both as religious and as teachers in the years immediately prior to, and following, the Second Vatican Council (1962–1965),' *Paedagogica Historica* 47 (2011): 399–413; Susan O. Michelman, 'Changing old habits: Dress of women religious and its relationship to personal and social identity,' *Sociological inquiry* 67 (1997): 350–363.

10 Veronica Garcia-Martin, 'Crossroads of Identities in Women Religious in Spain. Catholicism, Society and Second Vatican Council (1953–69),' *Journal of Religious History* 47, č. 3 (September 2023): 469–485.

11 Helen Rose Ebaugh et al., 'The growth and decline of the population of Catholic nuns cross-nationally, 1960–1990: A case of secularization as social structural change,' *Journal for the scientific study of religion* (1996): 171–183.

12 Gertrud Huwelmeier, 'Our future will be in India: Travelling Nuns between Europe and South Asia,' in *Migration and Religion in Europe: Comparative Perspectives on South Asian Experiences*, ed. Ester Gallo (London: Taylor & Francis Group, 2014), 45–57; Isabelle Jonveaux, 'Future of Catholic Monasteries on New Monastic Continents: The Case of Africa,' *Religions* 10, č. 9 (2019): 513.

13 Jiří Hanuš and Stanislav Balík, *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země* (Brno: CDK, 2012), 7–24.

možná ani z psychologického hlediska. Výjimku představovali jednotlivci z různých společenství, častěji muži než ženy, kteří se jako tajní řeholníci či kněží, leckdy napojeni na podzemní církev,<sup>14</sup> dokázali zařadit mezi většinovou společnost a každodenní interakce s vnějším světem je alespoň částečně uchránila před přijetím ne zcela zdravých a zralých postojů velkých komunit centralizačních klášterů a ústavů, v nichž řeholnice pracovaly pod dohledem státních úřadů.<sup>15</sup>

Rozdíly v mentalitě a situaci řeholních komunit v zemích Východu a Západu jsou dnes proto nejen předvídatelné, ale i zjevné bez většího zkoumání. Západní instituty se většinově jeví jako věkově starší, neboť krize povolání zde nastoupila již v polovině šedesátých let.<sup>16</sup> Komunity v Československu naopak po pádu komunismu zažily krátké období přílivu nových členů v devadesátých letech, neboť dlouho potlačovaný a zakazovaný způsob života nyní přitahoval. Kolem roku 2000 začal tento trend ustávat, pravděpodobně nejen kvůli všeobecné změně společenského paradigmatu, ale též s klesající popularitou katolické církve, která nedokázala využít potenciál a širokou podporu, jíž se těšila v prvních letech po pádu totalitního režimu.<sup>17</sup> II. vatikánský koncil se svou výzvou k otevřenosti a vyjití k lidem zde byl a stále je reflektován pozvolna a určitým způsobem selektivně, proto církevní instituce, řeholní komunity nevyjímaje, spíše inklinovaly k návratu k tradičním strukturám a postoji exkluzivity. Je evidentní, že toto napětí existuje stále a týká se celé univerzální církve, pouze v různých zemích a sociokulturních kontextech nabývá různé dynamiky.<sup>18</sup>

Pokoncilní obnova zasvěceného života není ukončeným procesem, naopak představuje stále aktuální téma. Magisterium katolické církve se od ukončení koncilu průběžně vyjadřuje k roli zasvěceného života a vyzývá řeholníky k autentickému životu v osobním vztahu k Bohu, v bratrském společenství a v osobní svobodě, a k vyjití z uzavřenosti „do ulic dnešního světa“.<sup>19</sup> Zvláště pontifikát papeže Františka, který je sám řeholníkem, je charakteristický apelem na zasvěcené osoby, a to jak v celé řadě dokumentů, tak v osobních setkáních. Velmi významným textem nedávného období je směrnice Kongregace pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života (CICLSAL) *Nové víno do nových měchů*, která otevřeně pojmenovává problematické jevy přetrvávající v řeholních komunitách více než půlstoletí od uzavření koncilu.<sup>20</sup> Tento dokument potvrzuje, že jak jednotlivá společenství, tak institucionalizovaný zasvěcený život celkově procházejí obdobím krize a přerodu.

## 2. Zasvěcené osoby – součást dnešní společnosti?

Aktuální situace řeholních komunit i její podmíněnost širším sociokulturním kontextem byla impulzem pro výzkumný projekt s názvem „Zasvěcený život dnes“, který se zaměřil na propojenost fyzického, duševního a duchovního zdraví a na některé aspekty komunitního života. Dotazník byl rozšířen nejprve mezi řeholní komunity v České republice a na Slovensku (401 respondentů), a poté přeložen do čtyř světových jazyků a rozeslán do řeholních komunit v Německu, Rakousku, Švýcarsku, USA, Velké Británii, Španělsku a Itálii. Španělská společenství se výzkumu nezúčastnila, z ostatních zemí přišlo celkem 338 odpovědí (157 anglicky mluvících, 109 německy mluvících,

14 Srov. Petr Fiala and Jiří Hanuš, *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés* (Brno: CDK, 2022).

15 Vojtěch Vlček, ed., *Ženské řehole za komunismu 1948–1989* (Olomouc: Malice Cyrilometodějská, 2003).

16 Ebaugh, 'The growth and decline', 174.

17 Joan O' Mahony, 'The Catholic Church and civil society: Democratic options in the post-Communist Czech Republic', *West European Politics* 26, č. 1 (2003): 183; Petráček, *Sekularizace a katolicismus*, 105–106.

18 Nedávná analýza současného zasvěceného života a řeholních povolání napříč kontinenty, včetně výzev do budoucnosti srov. Patricia Wittberg et al., *God's Call Is Everywhere. A Global Analysis of Contemporary Religious Vocations for Women* (Collegeville: Liturgical Press, 2023).

19 O jednotlivých dokumentech je pojednáno níže.

20 CICLSAL, *Nové víno do nových měchů. Zasvěcený život po Druhém vatikánském koncilu a dosud otevřená výzva*, Směrnice (6. 7. 2017).

72 italsky mluvících respondentů). K dispozici jsou tedy dva podobně velké vzorky respondentů, jež je možné mezi sebou porovnávat: zasvěcené osoby ze zemí bývalého Československa (CZ/SK) a zasvěcené osoby ze západních demokratických zemí (ZZ), které si neprošly v druhé polovině 20. století totalitním režimem a perzekucí katolické církve. Vzhledem k charakteru vzorku je potřeba brát v úvahu jeho nereprezentativnost a předpokládaná zkreslení způsobená několika faktory, zejména výrazným věkovým rozdílem a převahou respondentů s vyšším vzděláním (viz Tabulka 1). V úvahu je nutno zahrnout i skutečnost obecné nedůvěry a zdrženlivosti vůči výzkumným dotazníkům, kdy mnohé instituty účast odmítly. Dá se předpokládat, že se zúčastnila spíše společenství celkově otevřenější, kde představení dali dotazník k dispozici i „řadovým“ členům komunit, zatímco participace konzervativnějších institutů s autoritativním vedením je velmi málo pravděpodobná. S tím souvisí i to, že charakter vzorku mohly ovlivnit podobné odpovědi členů stejných komunit. Data proto vyžadují opatrnou interpretaci, ovšem i tak jsou velmi cenná. Zejména v případě dat z česko-slovenských komunit se jedná o vzorek dost početný a do značné míry zastupující mladší a střední generaci českých a slovenských řeholníků.

Tabulka 1: Sociodemografická charakteristika vzorků

| Charakteristika               | Vzorek 1<br>(CZ/SK) |      | Vzorek 2<br>(ZZ) |      |
|-------------------------------|---------------------|------|------------------|------|
|                               | n                   | %    | n                | %    |
| <b>Pohlaví</b>                |                     |      |                  |      |
| Muž                           | 85                  | 21.2 | 50               | 14.8 |
| Žena                          | 316                 | 78.8 | 288              | 85.2 |
| <b>Věk</b>                    |                     |      |                  |      |
| 18–30                         | 16                  | 4.0  | 2                | 0.6  |
| 31–40                         | 60                  | 15.0 | 17               | 5.0  |
| 41–50                         | 188                 | 46.9 | 34               | 10.1 |
| 51–60                         | 98                  | 24.4 | 59               | 17.5 |
| 61–70                         | 37                  | 9.2  | 58               | 17.2 |
| 71–92                         | 2                   | 0.5  | 168              | 49.7 |
| <b>Vzdělání</b>               |                     |      |                  |      |
| Základní                      | 1                   | 0.2  | 0                | 0.0  |
| Učiliště                      | 13                  | 3.2  | 14               | 4.2  |
| Středoškolské s maturitou     | 48                  | 12.0 | 17               | 5.0  |
| Vyšší odborné + bakalář       | 45                  | 11.2 | 93               | 27.5 |
| Univerzitní (Mgr., Ing., Dr.) | 294                 | 73.4 | 214              | 63.3 |
| <b>Celkem</b>                 | 401                 |      | 338              |      |

Jedním z aspektů, na něž výzkum cílil, je „mentální přítomnost“ zasvěcených osob v dnešním světě. Nejprve je zjišťováno, do jaké míry se řeholníci subjektivně ztotožňují se současným světem v širším a blíže nespecifikovaném smyslu tohoto pojmu. Dále je zkoumána jejich orientace v sou-



časnému učení církve, a to jak obecně, tak s ohledem na specifické poslání a roli zasvěceného života v církvi. Vycházíme přitom z předpokladu, že vnitřní reforma církevní instituce a její adaptace na změněné paradigma není možná bez znalosti aktuální teologie a přehodnocení starších teologických výkladů, o něž se opírala v době svého vzniku.

Jedna z otázek v dotazníku zněla: *Nakolik se jako řeholník/řeholnice cítíš být součástí dnešního světa?* Respondenti vybírali ze čtyř možných odpovědí: *úplně, spíše ano, spíše ne* a *vůbec ne*. Výsledné odpovědi obou zkoumaných vzorků vykazují zjevné odchylky. Hodnota p-value vyjadřuje porovnání skupin řeholníků CZ/SK a ZZ pomocí chi-square testu. Bylo zjištěno, že je zde statisticky významná souvislost mezi zemí původu řeholníků a tím, nakolik se cítí být součástí dnešního světa. Více než třetina „západních“ řeholníků udala, že do současného světa plně zapadá, a více než polovina vnímá, že „spíše zapadají“. Negativní odpovědi jsou v tomto vzorku spíše ojedinělé. Z česko-slovenského vzorku se cítí „plně zapadat“ pouze 12 %, zatímco nadpoloviční většina zvolila neutrálnější *spíše ano*. Pro negativní odpovědi se zde rozhodla více než čtvrtina respondentů.

Tabulka 2: Odpovědi na otázku: *Nakolik se jako řeholník/řeholnice cítíš být součástí dnešního světa?*

|       | úplně |      | spíše ano |      | spíše ne |      | vůbec ne |     | p-value      |
|-------|-------|------|-----------|------|----------|------|----------|-----|--------------|
|       | n     | %    | n         | %    | n        | %    | n        | %   |              |
| CZ/SK | 43    | 12,0 | 221       | 61,9 | 82       | 23,0 | 11       | 3,1 | P < 0.000*** |
| ZZ    | 112   | 35,0 | 180       | 56,3 | 26       | 8,1  | 2        | 0,6 |              |

Odpovědi víceméně korespondují s tím, co bylo výše řečeno o vývoji řeholních institutů v obou srovnávaných oblastech v posledních šesti desetiletích. Není příliš překvapující, že vnímaná sounáležitost se světem vně řeholního institutu je u západních respondentů vyšší než u českých a slovenských řeholníků. Zcela jistě tento výsledek neplatí obecně, neboť v západním světě existují v zasvěceném životě různé proudy a odpovědi uzavřených, konzervativněji nastavených společenství dotazník nezachytil. S odkazem na určitý „řeholní mainstream“ reprezentovaný Mezinárodní unií generálních představených (UISG) a jejími aktivitami včetně vydávaného Bulletinu<sup>21</sup> však lze tvrdit, že se instituty systematicky snaží reflektovat aktuální společenská a teologická témata a čerpat z nich podněty pro zasvěcený život. Tato snaha držet krok s aktuálním děním může posilovat pocit sounáležitosti řeholníků s většinovou společností.

Další faktor, který může ovlivňovat subjektivní vnímání řeholníků ohledně míry „zapadnutí“ do společnosti, je řeholní oděv. Velká část zasvěcených osob v západních zemích v současné době nenosí řeholní oděv a není na první pohled rozlišitelná jako nějaká „zvláštní skupina“, zatímco v České republice a na Slovensku je řeholní oděv charakteristickým znakem většiny řádových sester (méně pak řeholních bratří), který tyto osoby předurčuje k tomu, že jsou za „zvláštní skupinu“ automaticky považovány. Je pravděpodobné, že právě řeholní oděv, případně též jeho konkrétní podoba, hraje v otázce identity zasvěcených osob a jejich začlenění do většinové společnosti důležitou roli.<sup>22</sup>

Menší pocit sounáležitosti se současnou společností může být způsoben též vnímáním rozdílů mezi „světem venku“ a mikrosvětem řeholní komunity, který mnohdy používá svůj vlastní jazyk a zastává postoje, jež stále nesou stopy předkoncilní exkluzivity řeholního stavu.<sup>23</sup> V tom, že více

21 UISG Bulletin je vydáván třikrát ročně v digitální podobě a je dostupný v sedmi jazycích: <https://www.uisg.org/en/bulletin/>. Časopis je určený generálním představeným i jiným členům UISG a jsou v něm publikovány různé reflexe zasvěceného života ve snaze přispět k jeho lepšímu pochopení a rozvoji v celosvětovém kontextu.

22 Michelman, 'Changing old habits'.

23 Jakšičová and Novotný, *Služebníci*, 371.

než 60 % CZ/SK respondentů uvedlo, že „spíše zapadají“ do současného světa, lze však spatřovat i jejich snahu a touhu po změně. I negativní hodnocení míry zapadnutí do současné společnosti lze alespoň u některých respondentů interpretovat spíše jako výzvu ke změně a kritiku současného stavu řeholních komunit než jako odmítání okolního světa. Nicméně tato možná interpretace výsledků je pouze hypotézou založenou na zkušenostech z komunitního prostředí a na neformálních diskusích mezi řeholníky.<sup>24</sup>

### 3. Zasvěcené osoby a znalost magisteriálních dokumentů

Jak bylo řečeno výše, vnitřní reforma církevní instituce a její adaptace na změněné paradigma není možná bez znalosti aktuální teologie a přehodnocení starších teologických výkladů. II. vatikánský koncil věnoval reformě zasvěceného života zvláštní pozornost v dekretu *Perfectae caritatis* a od té doby papežové a CICLSAL vydávají různé typy dokumentů adresovaných zasvěceným osobám. Zejména pontifikát jezuitského papeže Františka je tím charakteristický. V současné době existuje celá řada magisteriálních textů ukotvujících teologii zasvěceného života v evangelním základu, následování Ježíšova osobního příkladu ve vztahu k Bohu i lidem, v prožívání bratrského společenství a v misijní otevřenosti. Otázkou zůstává, nakolik jsou tyto dokumenty dostupné pro členy řeholních komunit a jaká je motivace a ochota mezi řeholníky tyto texty číst a brát vážně.

Pro účel dotazníku bylo cíleně vybráno deset textů. Šest z nich jsou magisteriální dokumenty týkající se zasvěceného života: koncilní dekret o přizpůsobené obnově řeholního života *Perfectae caritatis* (1965), obsáhlá posynodální apoštolská adhortace Jana Pavla II. *Vita consecrata* (1996), instrukce ze začátku nového milénia *Znovu začít od Krista. Obnovené úsilí zasvěceného života v třetím tisíciletí* (2002), dále dva okružní listy vydané k Roku zasvěceného života *Radujte se* (2014) a *Zkoumejte* (2014) a nakonec obsahově velmi významná směrnice *Nové víno do nových měchů. Zasvěcený život po Druhém vatikánském koncilu a dosud otevřené výzvy* (2017). Dále byly zařazeny tři největší encykliky papeže Františka, v nichž otevírá velká evangelizační, sociální a environmentální témata: *Evangelii gaudium* (2013), *Laudato si'* (2015) a *Fratelli tutti* (2020). Poslední titul *Síla povolání. Zasvěcený život dnes* (2019) nepatří mezi oficiální církevní dokumenty, ale jedná se o rozhovor papeže Františka s Fernandem Prado CMF na téma současného zasvěceného života. Respondenti odpovídali na dvě otázky. První zjišťovala, zda o daném titulu slyšeli či ho měli v ruce, druhá se tázala, zda tento text osobně četli. Tabulka 3 ukazuje „popularitu“ vybraných dokumentů mezi řeholníky v obou srovnávaných vzorcích respondentů včetně statistické významnosti. V Tabulce 4 jsou „západní“ řeholníci rozděleni do samostatných jazykových skupin (anglická, německá, italská).

Tabulka 3: Znalost církevních dokumentů – porovnání CZ/SK vs. ZZ

|                                               | CZ/SK |      | ZZ  |      | p-value    |
|-----------------------------------------------|-------|------|-----|------|------------|
|                                               | n     | %    | n   | %    |            |
| <b>Slyšel/a o dokumentu nebo měl/a v ruce</b> |       |      |     |      |            |
| Perfectae Caritatis                           | 334   | 92,5 | 270 | 82,1 | < 0.001*** |
| Vita Consecrata                               | 349   | 96,7 | 244 | 74,2 | < 0.001*** |
| Znovu začít od Krista                         | 274   | 75,9 | 106 | 32,2 | < 0.001*** |

24 Velkou touhu po změně vyjádřily české řeholní sestry na semináři „Prožívání řeholních slibů a synodality v kontextu výzev současné společnosti“ v říjnu 2023. Kateřina Štastná, „Řeholnice z celého Česka se setkaly v Praze pod Petřínem“, *Katolické noviny* 25. 10. 2023, <http://katolickenoviny.cz/2023/10/reholnice-z-celeho-ceska-se-setkaly-v-praze-pod-petrinem/>.



|                           |     |      |     |      |            |
|---------------------------|-----|------|-----|------|------------|
| Radujte se                | 230 | 63,7 | 137 | 41,6 | < 0.001*** |
| Zkoumejte                 | 139 | 38,5 | 69  | 21,0 | < 0.001*** |
| Nové víno do nových měchů | 237 | 65,7 | 205 | 62,3 | n.s.       |
| Síla povolání             | 122 | 33,8 | 109 | 33,1 | n.s.       |
| Evangelii Gaudium         | 311 | 86,1 | 277 | 84,2 | n.s.       |
| Laudato Si'               | 307 | 85,0 | 321 | 97,6 | < 0.001*** |
| Fratelli Tutti            | 272 | 75,3 | 300 | 91,2 | < 0.001*** |
| <b>Četl/a dokument</b>    |     |      |     |      |            |
| Perfectae Caritatis       | 286 | 79,2 | 210 | 63,8 | < 0.001*** |
| Vita Consecrata           | 330 | 91,4 | 201 | 61,1 | < 0.001*** |
| Znovu začít od Krista     | 233 | 64,5 | 88  | 27,6 | < 0.001*** |
| Radujte se                | 156 | 43,2 | 97  | 29,5 | < 0.001*** |
| Zkoumejte                 | 102 | 28,3 | 53  | 16,1 | < 0.001*** |
| Nové víno do nových měchů | 172 | 47,6 | 148 | 45,0 | n.s.       |
| Síla povolání             | 81  | 22,4 | 61  | 18,5 | n.s.       |
| Evangelii Gaudium         | 215 | 59,6 | 224 | 68,1 | 0.020*     |
| Laudato Si'               | 159 | 44,0 | 295 | 89,7 | < 0.001*** |
| Fratelli Tutti            | 93  | 25,8 | 249 | 75,7 | < 0.001*** |

Porovnáním obou vzorků pomocí chi-square testu bylo zjištěno, že u některých položek je statisticky významná souvislost mezi zemí původu řeholníků a znalostí a četbou dokumentů. Kromě dokumentů *Nové víno do nových měchů*, *Síla povolání* a *Evangelii gaudium*, kde se neprokázal statisticky významný rozdíl, byl u všech ostatních titulů zjištěn velmi významný statistický rozdíl související s tím, ze které země řeholníci pochází a zda znají a čtou dané dokumenty.

Tabulka 4: Znalost církevních dokumentů – porovnání odpovědí v angličtině, němčině a italštině

|                                         | AJ  |      | NJ |      | IT |      | p-value    |
|-----------------------------------------|-----|------|----|------|----|------|------------|
|                                         | n   | %    | n  | %    | n  | %    |            |
| <b>Slyšel/a o něm nebo měl/a v ruce</b> |     |      |    |      |    |      |            |
| Perfectae Caritatis                     | 120 | 76,4 | 81 | 74,3 | 69 | 95,8 | < 0.001*** |
| Vita Consecrata                         | 91  | 58,0 | 82 | 75,2 | 71 | 98,6 | < 0.001*** |
| Znovu začít od Krista                   | 22  | 14,0 | 24 | 22,0 | 60 | 83,3 | < 0.001*** |
| Radujte se                              | 42  | 26,8 | 34 | 31,2 | 61 | 84,7 | < 0.001*** |
| Zkoumejte                               | 3   | 1,9  | 16 | 14,7 | 50 | 69,4 | < 0.001*** |
| Nové víno do nových měchů               | 95  | 60,5 | 48 | 44,0 | 62 | 86,1 | < 0.001*** |
| Síla povolání                           | 46  | 29,3 | 33 | 30,3 | 30 | 41,7 | n.s.       |
| Evangelii Gaudium                       | 113 | 72,0 | 93 | 85,3 | 71 | 98,6 | < 0.001*** |

|                           |     |      |    |      |    |       |            |
|---------------------------|-----|------|----|------|----|-------|------------|
| Laudato Si'               | 150 | 95,5 | 99 | 90,8 | 72 | 100,0 | < 0.020*   |
| Fratelli Tutti            | 141 | 89,8 | 90 | 82,6 | 69 | 95,8  | < 0.019*   |
| <b>Četl/a dokument</b>    |     |      |    |      |    |       |            |
| Perfectae Caritatis       | 91  | 58,0 | 67 | 61,5 | 53 | 72,2  | n.s.       |
| Vita Consecrata           | 71  | 45,2 | 67 | 61,5 | 63 | 87,5  | < 0.001*** |
| Znovu začít od Krista     | 21  | 13,4 | 16 | 14,7 | 51 | 70,8  | < 0.001*** |
| Radujte se                | 27  | 17,2 | 18 | 16,5 | 52 | 72,2  | < 0.001*** |
| Zkoumejte                 | 3   | 1,9  | 13 | 11,9 | 37 | 51,4  | < 0.001*** |
| Nové víno do nových měchů | 65  | 41,4 | 27 | 24,8 | 56 | 77,8  | < 0.001*** |
| Síla povolání             | 25  | 15,9 | 18 | 16,5 | 18 | 25,0  | n.s.       |
| Evangelii Gaudium         | 89  | 56,7 | 69 | 63,3 | 66 | 91,7  | < 0.001*** |
| Laudato Si'               | 143 | 91,1 | 86 | 78,9 | 66 | 91,7  | < 0.006**  |
| Fratelli Tutti            | 123 | 78,3 | 58 | 53,2 | 68 | 94,4  | < 0.001*** |

Srovnání jednotlivých jazykových skupin „západního“ vzorku v Tabulce 4 ukázalo nápadné rozdíly. Pomocí chi-square testu bylo zjištěno, že kromě povědomí o knize *Síla povolání* a čtenosti dekretu *Perfectae Caritatis* existuje mezi jazykovými skupinami statisticky významný rozdíl.

Tabulky 3 a 4 přinášejí několik zajímavých zjištění. Nápadná je jednoznačná dominance popularity encyklik *Laudato si'* a *Fratelli tutti* mezi západními řeholníky, jejichž znalost je zde vyšší než znalost *Perfectae caritatis* a *Vita consecrata* – stěžejních, avšak již starších textů pokoncilní obnovy zasvěceného života. V česko-slovenském prostředí naopak tyto dva dokumenty dominují. S adhortací *Vita consecrata* se zde na přelomu milénia běžně pracovalo v řeholní formaci a odpovědi reprezentující převážně střední generaci řeholníků dosvědčují, že většina z nich tento poněkud zdoluhavý a místy abstraktní text přečetla, na rozdíl od řady spolubratrů a spolusester na Západě. Zejména v USA se tento dokument zjevně rozšířil výrazně méně. Ještě více zde zapadla instrukce *Znovu začít od Krista*, která byla v CZ/SK ve své době hojně šířena. Povědomí o *Perfectae caritatis* jako koncilním textu je obecně velké. Z textů k Roku zasvěceného života je výrazně známější první okružní list *Radujte se*, zatímco list *Zkoumejte* spíše zapadl, možná i kvůli své zdoluhavosti, ovšem hlavním důvodem bylo pravděpodobně nepřehledné množství textů, které v tu dobu vycházelo. Materiály k Roku zasvěceného života celkově došly v CZ/SK většího ohlasu než v anglicky a německy mluvících zemích. Dále je nápadné, že italští řeholníci jsou s dokumenty obeznámeni více než všechny ostatní zkoumané skupiny. Kromě toho, že jsou „doma u zdroje“, je třeba vzít v úvahu i určité zkreslení dat, která jsou k dispozici, neboť vzorek je dost malý a většina odpovědí pochází z jednoho velkého společenství. Pravděpodobně ne všechny italské komunity dosahují takové úrovně. Znalost směrnice *Nové víno do nových měchů* se celkově pohybuje mezi 40 a 50 %, méně rozšířená zůstává v německy mluvícím prostředí. Vzhledem k tomu, že obsahuje jasně pojmenované problémy, s nimiž se řeholní instituty napříč kontinenty potýkají, a vyzývá ke změně konkrétních zastaralých a nezdravých praktik, se její rozšíření mezi zasvěcenými osobami jeví jako nedostatečné. Kniha rozhovorů s papežem Františkem *Síla povolání* se celkově příliš velké popularity nedočkala. Je zajímavé, že z velkých encyklik papeže Františka je v česko-slovenském prostředí nejznámější *Evangelii gaudium*, které je v západním světě (zvláště zjevně v USA) až na třetím místě za *Laudato si'* a *Fratelli tutti*. Malá čtenost *Fratelli tutti* v CZ/SK může být zčásti

způsobena malým časovým odstupem mezi vydáním této encykliky a sběrem dat, neboť data v západních zemích byla sbírána o několik měsíců později. Celkově je však ohlas *Laudato si'* a *Fratelli tutti* mezi zasvěcenými osobami v česko-slovenském prostředí výrazně nižší než u řeholníků v západních zemích.

Výsledky odpovídají autorčiným vlastním zkušenostem, podle nichž lze u obou skupin řeholníků pozorovat mírně odlišné teologické akcenty, které však zatím nebyly vědecky potvrzeny. Zatímco západní komunity se zdají být silně osloveny integrální teologií, jež je charakteristická pro učení papeže Františka, a jsou zvyklé promýšlet pojmy jako eko-spiritualita<sup>25</sup> či eko-teologie řeholních slibů<sup>26</sup>, v postkomunistických zemích se mezi řeholníky více udržuje zaměření na výklad řeholních slibů a role zasvěceného života pomocí spekulativní trinitologie a christologie, reprezentovaný např. v posynodální adhortaci *Vita consecrata*. Tyto teologické spekulace mají také své praktické vyznění a představují konkrétní výzvy pro řeholníky, jsou však náročnější na pochopení a postrádají čitelnost a jednoduchost evangelní zvěsti, k níž se snaží vracet encykliky papeže Františka. Ve svém důsledku se tak zasvěcený život může jevit jako složitý teologický konstrukt, což ochromuje jeho flexibilitu a adaptabilitu. Odvažujeme se vyslovit tezi, že právě tato komplikovanost teologických interpretací doprovázená striktně reglementovanou „ortopraxí“ a nálepkou mimořádné skupiny v rámci univerzální církve do značné míry svázala řeholníkům ruce a předdefinovala jejich úhel pohledu, který není vždy snadné přehodnotit. Českým a slovenským institutům zasvěceného života zcela zjevně chybí čtvrtstoletí svobodného vývoje po II. vatikánském koncilu. Pro toto období byla typická spontaneita hledání a tázání se, provázená omyly i z nich plynoucími ponaučeními.<sup>27</sup> V této době se též rozvíjely nové teologické přístupy, které ovlivnily pojetí zasvěceného života. Zatímco tyto přístupy, zejména integrální teologie nebo eko-teologie, byly mnohými komunitami na západ od železné opony akceptovány již před několika desetiletími,<sup>28</sup> východní společenství se s nimi teprve seznamují. Zdá se, že výzvy papeže Františka k vyjití do ulic dnešního světa a koncept integrální teologie přijímá většina řeholníků v CZ/SK se souhlasem a ochotou, přesto však s určitou zdrženlivostí a menší radikalitou, právě s ohledem na předchozí pevně zakotvená schémata a představy o řeholním životě. Ještě zřetelněji se to projevuje při pokusech aplikovat eko-teologii na zasvěcený život, neboť se zde naráží na předsudky a nedůvěru způsobenou zejména neznalostí vlastního obsahu terminologie.<sup>29</sup>

#### 4. Společenské a environmentální výzvy adresované Magisteriem zasvěceným osobám

Sociální rozměr poslání zasvěcených osob je v pokoncilní nauce církve obsažen již od začátku. V průběhu šesti desetiletí je pozorovatelný rostoucí důraz, který na něj dokumenty kladou, až po dosavadní vyvrcholení za pontifikátu papeže Františka.<sup>30</sup> Environmentální aspekt se objevil až v posledních letech v souvislosti s vydáním encykliky *Laudato si'*.

S nástupem jezuity Bergoglia se zasvěcený život stal jedním ze stěžejních akcentů jeho pontifikátu. Řeholníci jsou konfrontováni s výzvami, před které papež staví univerzální církev, a zároveň

25 Např. Robert E. Shore-Goss, *God Is Green: An Eco-Spirituality of Incarnate Compassion* (Eugene, Oregon: Cascade Books, 2016).

26 Tento přístup v současné době předkládá k diskusím a odborně teologicky zpracovává Gemma Simmonds CJ. Některá dílčí témata se objevují v *Bulletinu UISG* a jsou reflektována na setkáních některých řeholních institutů, zatím však bez dostupných výstupů.

27 Garcia-Martin, 'Crossroads of Identities'.

28 Např. Joan Chittister, *The Fire in these Ashes. A Spirituality of Contemporary Religious Life* (Kansas City: Sheed & Ward, 1995).

29 S „eko-přístupem“ ke slibům evangelních rad české řeholní sestry poprvé více seznámila sr. Gemma Simmonds SJ v říjnu 2023 na semináři na téma „Prožívání řeholních slibů a synodality v kontextu výzev současné společnosti“. Pro mnohé účastnice bylo toto téma zcela nové. Srov. Georgina Clarson, *A Synod within the Synod* (6. 11. 2023), <https://www.infantjesussisters.org/post/a-synod-within-the-synod>.

30 Srov. Pavel VI., *Evangelica Testificatio*, 17–18; CICLSAL, *Elementi Essenziali*, 36–37; CICLSAL, *Congregavit nos in unum Christi amor*, 63; Jan Pavel II., *Vita Consecrata*, 51, 75, 82; CICLSAL, *Znovu začít od Krista: Obnovené úsilí zasvěceného života v třetím tisíciletí*, 36.



je jim připomínáno jejich specifické poslání vyplývající z těchto obecných výzev. Kromě jeho sociálních encyklik, jež našly v řeholním světě značnou odezvu,<sup>31</sup> bylo zasvěceným osobám v posledních letech adresováno dosud nebyvalé množství textů, a to jak od papeže Františka, tak od CICLSAL. Při příležitosti Roku zasvěceného života (30. 11. 2014 – 2. 2. 2016), kterému dal papež motto „Probudte svět“<sup>32</sup>, vyšly čtyři důležité dokumenty, z nichž každý trochu jiným způsobem vyzýval k odvážnému hledání nových cest pro zasvěcený život, zejména k vyjití na životní periferie všeho druhu, k autentickému svědectví radosti i k radikálnímu postoji sounáležitosti s chudými.<sup>33</sup> V rámci tohoto hledání a přehodnocování dostaly řeholní instituty od papeže následující úkol: dívat se na minulost s vděčností, prožívat přítomnost se zápalem a obejmout budoucnost s nadějí.<sup>34</sup> Stěžejním a snadno čitelným teologickým východiskem Františkova pohledu na zasvěcený život je autentické svědectví o setkání s Bohem a životě v blízkém osobním vztahu s ním, které se projevuje nepředstíranou vnitřní radostí a disponibilitou k obětavé službě. Tím se zasvěcený život stává přitažlivým a má potenciál probudit svět.<sup>35</sup> List *Zkoumejte* vysvětluje důvody obnovy zasvěceného života s odvoláním na jeho prorockou dimenzi i na velké sociální encykliky posledních desetiletí.<sup>36</sup> Nechybí v něm konstatování skutečnosti různých napětí i rizika ideologizace sociální angažovanosti řeholníků, před níž varoval Pavel VI. v době, kdy byla tato napětí velmi živá:<sup>37</sup>

*„Zasvěcený život se přesunul na periferie měst, realizoval skutečné vyjití směrem k chudým, vydal se do světa opuštěných. Musíme uznat příkladnou velkodušnost, ale také to, že nechyběla napětí a riziko ideologizace, zvláště pak v prvních letech po koncilu.“<sup>38</sup>*

V tomto dokumentu jsou také vedle obvyklého zmiňování chudoby a sociální nespravedlnosti poprvé vyjmenována nová ožehavá témata, s nimiž je lidstvo konfrontováno, mimo jiné environmentální i genderová problematika a globalizace:

*„Zkušenost chudých, mezináboženský a mezikulturní dialog, doplňková povaha vztahu mezi mužem a ženou, ekologie v nemocném světě, divoce požímaná eugenika, globalizované hospodaření a komunikace, symbolická řeč. [...] Jedná se o epochální změny, zpochybňující dosavadní systémy hodnot, způsoby mluvy, priority, antropologie. Miliony osob putují napříč světy a civilizacemi, destabilizují světové identity a způsobují prolínání kultur a náboženství.“<sup>39</sup>*

Tváří v tvář těmto skutečnostem jsou zasvěcené osoby postaveny před výzvou „stát se pohostinným prostředníkem v onom hledání Boha, které od počátku zneklidňuje srdce člověka“ a před otázkou, zda dokáží „živit žár myšlení a oživovat tak hodnotu jinakosti a etiky rozdílů v pokojném soužití“.<sup>40</sup> Poté následuje další náročný apel, a sice nejen dosvědčovat dobro, ale poznávat a ukazovat ho i tam, „kde nejsme zvyklí ho vídat, v ‚neobčanech‘, ‚polovičních občanech‘ či v ‚městském odpadu‘, v lidech

31 V *UISG Bulletinu* vyšla celá řada článků zabývajících se důsledky těchto encyklik pro zasvěcený život. Např. Sheila Kinsey, 'UISG Campaign for the Planet: "Laudato Si" and the Way Forward. Presentation of a Commitment of the Environment', *UISG Bulletin* 169 (2019): 41–48; Fabio Baggio, 'Current Challenges for Ecclesial Communities in Light of "Fratelli Tutti"', *UISG Bulletin* 175 (2021): 11–16.

32 Srov. *Radujte se*, 10.

33 *Apoštolský list papeže Františka všem zasvěceným při příležitosti Roku zasvěceného života*; dva výše citované okružní listy CICLSAL *Radujte se* a *Zkoumejte*; CICLSAL, *Orientační zásady pro správu majetku v institutech zasvěceného života a společnostech apoštolského života*.

34 Srov. *Apoštolský list*, I.1–I.3. Stručné shrnutí dopisu a zamyšlení nad jeho obsahem viz např. Marry Kenny, 'The Year of Consecrated Life', *The Furrow* 66, č. 5 (2015): 262–266; Donal Murray, 'Glorious and Unfinished – the Year of Consecrated Life', *The Furrow* 66, č. 6 (2015): 311–319.

35 *Radujte se*, 10.

36 *Zkoumejte*, 5. Ana Begić, 'Evanoeoskom radikalnošću živjeti poziv na svetost [To Live a Call to Holiness with an Evangelic Radicality]', *Crkva u Svijetu / Church in the World* 50, č. 4 (2015): 613–631.

37 *Evangelica testificatio*, 17.

38 *Zkoumejte*, 13.

39 *Zkoumejte*, 15.

40 *Zkoumejte*, 15.

*bez důstojnosti. Je třeba přejít od slov solidarity k činům, které přijímají a uzdravují: zasvěcený život je volán k takové pravdě“.*<sup>41</sup>

Směrnice *Nové víno do nových měchů* (2017) byla do značné míry reakcí na podněty došlé na CICLSAL přímo od řeholníků shromážděných na akcích konaných v Roce zasvěceného života.<sup>42</sup> Tento dokument nepopírá výše citované velké a vznešené výzvy, naopak mnohé z nich opakuje, poněkud je ovšem staví „zpátky na zem“ tím, že otevřeně pojmenovává některé palčivé problémy, které dlouhodobě přetrvávají v mnoha řeholních institutech. Tyto problémy často velmi ztěžují nebo dokonce znemožňují žít autenticky radostné svědectví zasvěceného života. Poukazuje se zde zejména na škodlivost zastaralých struktur, zneužívání autority, nedostatečnou podporu spoluzodpovědnosti a dialogu i chybně pojatou formaci mladých členů.<sup>43</sup> Tento dokument odhaluje zjevný nesoulad mezi deklarovaným ideálem a realitou mnoha řeholních společností.<sup>44</sup> O tři roky později vyšla ještě instrukce *Dar věrnosti a radost vytrvalosti*, která se snaží reagovat na velký počet odchodů z řeholních společenství.<sup>45</sup>

V rozhovoru s Ferdinandem Prado vysvětluje papež František vztah zasvěcených osob k otázce ekologie, jemuž se oficiální dokumenty zatím explicitně nevěnovaly.

*„Pokud my, zasvěcené osoby, ztratíme smysl pro bratrský vztah vůči veškerému stvoření, budeme jednat majetnický. Stane se z nás aristokracie, které je cizí jakýkoli bratrský vztah ke stvoření. Proto jsou v Laudato si' tak důležití chudí. O Laudato si' se mluví jako o ‚zelené‘ encyklice, ale já bych řekl, že je především encyklikou sociální. Opravdu upřednostňovat chudé znamená upřednostňovat také stvoření. Jsme povoláni zasazovat se stále konkrétněji o ochranu stvoření s živým vědomím, že vše bude jednou obnoveno.“*<sup>46</sup>

Z citovaných úryvků je zřejmý apel na zasvěcené osoby, aby byly přítomné v současné společnosti jako svědkové autentického křesťanského poselství. Řeholníci jsou vyzýváni neuhýbat a neuzavírat se před realitou, ale reagovat na ni konkrétními činy. O tom, že snahou zasvěceného života je odpovídat na aktuální společenské výzvy, svědčí nedávné synodní odpovědi řeholních institutů<sup>47</sup> i volba tématu pro Jubileum zasvěceného života 2025. Jubileum, jehož motto zní „Poutníci naděje“, má být zaměřeno na tři koncepty: 1. naslouchání nářku chudých, 2. péče o stvoření a jeho ochrana, 3. solidarita se všemi bratry a sestrami.<sup>48</sup> Motto zvolil papež František a kardinál Joao Braz de Aviz, prefekt CICLSAL, se v dopise informujícím o tomto jubileu netají tím, že tři výše uvedené koncepty byly vybrány „*ve snaze vyjít vstříc papežovým touhám*“.<sup>49</sup> Zdá se, že osobnost papeže Františka má významný vliv na řeholní společenství a jejich praktické i duchovní směřování. Papež pozval řeholníky, aby přípravný rok 2024 prožili jako „*velikou symfonii modlitby*“,<sup>50</sup> a často opakuje potřebu bojovat proti duchovnímu zesvětštění, které je „*nebezpečné, protože je to*

41 Zkoumejte, 16.

42 V rámci Roku zasvěceného života se v Římě uskutečnila dvě celosvětová setkání, jedno určené mladým řeholníkům, druhé vyšším představeným. Z obou vzešly pro CICLSAL podněty z workshopů.

43 *Nové víno*, 8–10; 14–16; 19–26.

44 Wittberg, *God's Call*, Předmluva.

45 CICLSAL, *Dar věrnosti a radost vytrvalosti*. Různé motivy odchodů z řeholních institutů jsou za využití osobních zkušeností jednotlivců analyzovány ve Wittberg et al., *God's Call*.

46 Papež František a Fernando Prado, *Síla povolání. Zasvěcený život dnes* (Praha: Paulínky, 2019), 112.

47 S odvoláním na přednášku sestry Gemmy Simmonds CJ na semináři „Prožívání řeholních slibů a synodality v kontextu výzev současné společnosti“ v Praze 20. 10. 2023. Srov. Clarson, *A Synod within the Synod*.

48 Jubileum zasvěceného života proběhne v Římě 8. – 12. 10. 2025. Přípravná fáze běží již od července 2023 a je vedena mottem „Žízeň po smíření“. Srov. Joao Braz Card. de Aviz, *Dopis všem zasvěceným osobám* (29. 6. 2023).

49 Card. de Aviz, *Dopis všem zasvěceným osobám*.

50 Card. de Aviz, *Dopis všem zasvěceným osobám*.

*způsob života, který redukuje duchovnost na vnější vzhled*<sup>51</sup> a odpojuje ji od evangelia. Františkovy praktické výzvy zůstávají dobře teologicky ukotveny, což je charakteristický rys jeho integrální teologie. Dá se říci, že z hlediska oficiální nauky církve je v současné době o zasvěcené osoby a jejich poslání i budoucí směřování postaráno lépe než kdykoli předtím. Přesto nelze předpokládat, že tato nauka je a bude plně zakotvena v každodenní praxi četných řeholních společenství potýkajících se s vážným nedostatkem mladých členů, kteří by byli schopni rozvinout obnovené poslání zasvěceného života. Navíc je na řeholníky kladen velký nárok, aby toto poslání rozvíjeli v komunitním prostředí, které podporuje vnitřní svobodu, osobní spiritualitu a bratrské vztahy, a mohlo se tak stát dostatečně přitažlivým pro současné i budoucí mladé křesťany. Lze proto předpokládat, že počet řádových komunit bude v budoucnu nadále klesat a zůstanou jen ty, které dokážou oslovit mladou generaci.<sup>52</sup>

## Závěr

Tato studie se zabývá vztahem současných řeholních komunit ke společnosti a k aktuálním výzvám, kterým dnes lidstvo čelí, a snaží se zhodnotit, zda má zasvěcený život potenciál se adaptovat a pokračovat i v dalších generacích. Instituty zasvěceného života tvoří do určité míry uzavřená společenství v rámci univerzální církve a mají za sebou mnohdy dlouhé období vývoje ve zcela odlišném historickém paradigmatu. Proto se dá předpokládat, že pro ně není snadné reagovat na rychle se měnící sociokulturní podmínky, zejména pokročilou sekularizaci a pluralismus názorů a hodnot, přehodnotit teologické přístupy a stát se opět přitažlivými pro mladou generaci. Po stručném nástinu historického vývoje jsme se zaměřili na dvě skupiny řeholníků z geograficky odlišného prostředí, abychom zjistili, zda kulturně-politické prostředí státu ovlivnilo jejich sebepojetí ve vztahu k většinové společnosti. Dále se tento text zabývá magisteriálními dokumenty určenými zasvěceným osobám a jejich rozšířením v řeholních komunitách. Nakonec je na základě zběžné analýzy dokumentů zkoumáno, nakolik současný papež a Magisterium podporují angažovanost členů řeholních institutů na poli sociálním a environmentálním a jaká role se od nich v dnešní a budoucí společnosti požaduje.

Výzkum potvrdil to, co se již dalo předpokládat na základě historického kontextu, a sice, že zasvěcené osoby z vybraných zemí západní Evropy a USA subjektivně více vnímají, že jsou součástí dnešního světa, než řeholníci z České republiky a Slovenska. Je zde patrný dopad nesvobodného vývoje církve v komunistickém Československu v prvním čtvrtstoletí po II. vatikánském koncilu, kdy řeholní instituty mohly uskutečnit jen zlomek pokoncilních změn ve srovnání s tím, čím ve stejné době žily řeholní komunity na Západě. Při troše zjednodušení lze říci, že do České a Slovenské republiky mnohé z těchto změn přicházejí se zpožděním onoho „zameškaného čtvrtstoletí“. Navzdory těžkostem s opouštěním a přehodnocováním původních struktur je velká část zasvěcených osob v těchto dvou zemích otevřená změnám a touží žít své poslání lépe zasazené do evangelního poselství a v porozumění současné mentalitě.

S tím korespondují i další výsledky, které ukázaly, že západní komunity více čtou velké encykliky papeže Františka než čeští a slovenští řeholníci, kteří mají naopak větší povědomí o dokumentech týkajících se zasvěceného života. Z toho vyplývá i větší důraz „západních“ řeholníků na sociální a environmentální témata, spojená zejména s různými formami chudoby a nerovnosti mezi lidmi.

51 Letter of His Holiness Pope Francis to the Priests of the Diocese of Rome (5. 8. 2023), <https://www.vatican.va/content/francesco/en/letters/2023/documents/20230805-lettera-sacerdoti.html>.

52 Srov. Petráček, *Sekularizace a katolicismus*, 58.



Zasvěcené osoby v České republice a na Slovensku k nim rovněž přistupují otevřeně, ale s menší radikalitou a určitou opatrností, zejména v otázce ekologie, která je v těchto zemích spojena s různými předsudky a dezinterpretacemi.

Magisteriální texty adresované zasvěceným osobám od skončení II. vatikánského koncilu po současnost obsahují sociální tematiku i další výzvy k angažovanosti ve společenských otázkách. Spolu s povzbuzením k aktivní službě mezi potřebnými zaznívá i varování před ideologizací a politizací sociálních otázek. Apel na zasvěcené osoby dosvědčovat Kristovu lásku konkrétní službou mezi nejchudšími výrazně vygradoval za pontifikátu papeže Františka. Přidaly se k němu i environmentální výzvy spolu s důrazným apelem na řeholníky, aby vyšli z uzavřenosti svých komunit na periferie společnosti. Z těchto akcentů vzešlo i téma připravovaného Jubilea zasvěceného života 2025. Kongregace pro zasvěcený život vydala v posledních letech též několik textů poukazujících na přetrvávající negativní jevy v řeholních institutech a nedostatečně provedenou koncilní reformu. Tyto dokumenty vyzývají ke změně a naznačují směr, kterým by se tato změna měla ubírat, aby řeholníci mohli žít pravdivě a naplno své poslání a stali se inspirativnějšími pro současné i budoucí generace. Je tedy možné uzavřít, že z hlediska teoretických podkladů jsou zasvěcené osoby velmi dobře vybaveny na to, aby „žily dnešek i zítřek“ a braly vážně současné teologické, společenské a environmentální výzvy. Zůstává však otevřené, nakolik jednotlivé instituty a komunity tyto výzvy skutečně vážně vezmou, podaří se jim projít zdravou a vyváženou reformou a zda budou pro mladé křesťany dostatečně atraktivní, aby mohly konkurovat mnoha jiným možnostem a volbám, které se dnes nabízejí.

**Poděkování:** Děkujeme Prof. Peteru Travelovi, Ph.D., a Mgr. Kláře Maliňákové, Ph.D., kteří se významně podíleli na přípravě a realizaci výzkumného projektu *Zasvěcený život dnes*.

#### **Kontakt:**

##### ***PhDr. Dana Jakšičová, Ph.D.***

Univerzita Palackého v Olomouci  
Cyrilometodějská teologická fakulta  
Institut sociálních determinant zdraví  
Univerzitní 22, 779 00 Olomouc  
dana.jaksicova@upol.cz

##### ***Mgr. Alice Košárková, Ph.D.***

Univerzita Palackého v Olomouci  
Cyrilometodějská teologická fakulta  
Katedra křesťanské výchovy  
Univerzitní 22, 779 00 Olomouc  
alice.kosarkova@upol.cz

##### ***doc. Vít Hušek, Th.D.***

Univerzita Palackého v Olomouci  
Cyrilometodějská teologická fakulta  
Katedra filozofie a patrologie  
Univerzitní 22, 779 00 Olomouc  
vit.husek@upol.cz